

ДИСКУСІЙНА ПАНЕЛЬ

«Реалізація державної ветеранської політики щодо учасників війни, які вчинили кримінальні правопорушення»

Захарчук Роман,
аспірант Київського
університету права
Національної академії наук
України
Науковий керівник:
Хорватова Оксана, кандидат
юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРОТИДІЇ ДЕЗЕРТИРСТВУ ТА САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН

Проблема самовільного залишення військових частин та дезертирства є характерною для більшості сучасних армій світу незалежно від рівня їх професіоналізації або моделі комплектування. У військово-соціологічних і правових дослідженнях підкреслюється, що такі порушення дисципліни рідко мають виключно кримінально-правову природу. Найчастіше вони виникають під впливом комплексу психологічних, організаційних і соціальних чинників, серед яких бойове виснаження, посттравматичні стресові розлади, тривале перебування у зоні бойових дій без належної ротації, конфлікти з командуванням або особовим складом, а також складні сімейні обставини. Саме тому сучасні підходи до протидії дезертирству дедалі більше відходять від виключно каральної моделі та передбачають поєднання дисциплінарних, психологічних і управлінських механізмів реагування [3].

Одним із найбільш досліджених прикладів є система протидії самовільному залишенню служби у Збройних силах

США. У військовому праві США чітко розмежовуються два поняття: AWOL (absence without leave) – самовільна відсутність без дозволу, та desertion – дезертирство, що передбачає намір остаточно ухилитися від військової служби. При цьому практика американської армії демонструє, що значна частина військовослужбовців, які перебувають у статусі AWOL, можуть бути повернуті до служби за наявності зрозумілої процедури добровільного повернення та передбачуваних наслідків. У дослідженні What We Know About AWOL and Desertion «Що відомо про самовільну відсутність і дезертирство», проведеному для Науково-дослідного інституту армії США (U.S. Army Research Institute), було встановлено, що більшість випадків самовільного залишення служби пов'язані не з ідеологічною відмовою від виконання обов'язку, а з особистими кризами, психологічним виснаженням або конфліктами у підрозділі [1, 2]. Відповідно, система управління дисципліною у військах США передбачає не лише кримінальне переслідування, а й адміністративні механізми повернення військовослужбовця під військової контроль, проведення медичної та психологічної оцінки, а також можливість адміністративного врегулювання справи без тривалого кримінального провадження.

Важливим напрямом розвитку сучасної військової юстиції є також формування так званого реабілітаційного підходу, відповідно до якого дисциплінарні правопорушення розглядаються не лише як порушення закону, але і як наслідок психологічної травматизації або бойового стресу. Зокрема, у дослідженні E. Seamone обґрунтовується концепція rehabilitative ethic in military justice, відповідно до якої система військового правосуддя повинна створювати можливості для лікування, психологічної підтримки та повернення військовослужбовця до ефективного виконання службових обов'язків. Такий підхід особливо актуальний у випадках, коли дисциплінарні правопорушення пов'язані з посттравматичними стресовими розладами або іншими наслідками бойового досвіду [5].

Подібні тенденції спостерігаються і в інших країнах НАТО. Наприклад, у Великобританії дисциплінарна система передбачає можливість застосування корекційних програм у спеціалізованих військових навчально-дисциплінарних центрах, таких як

Військовий навчально-дисциплінарний центр (Military Corrective Training Centre — МСТС)). Особливість цієї системи полягає у тому, що покарання поєднується з програмами фізичної підготовки, дисциплінарного навчання та психологічної стабілізації. У результаті військовослужбовець після проходження корекційного курсу може бути повернений до виконання службових обов'язків, якщо командування вважає це доцільним. Такий підхід демонструє, що відновлення дисципліни може досягатися не лише шляхом ізоляції правопорушника, а й через системну роботу з його адаптацією та поведінковою корекцією [7].

Канадська модель управління військовою дисципліною робить ще більший акцент на профілактиці та підтримці психічного здоров'я військовослужбовців. Дослідження, присвячені реінтеграції військових після бойових операцій, показують, що своєчасна психологічна підтримка, командна взаємодія та організаційна стабільність у підрозділі значно знижують ризик дисциплінарних порушень, включаючи самовільне залишення служби. У цьому контексті поняття реінтеграції військовослужбовця розглядається як багаторівневий процес, що включає індивідуальний, сімейний, організаційний та інституційний рівні адаптації [4].

Особливий інтерес становить також досвід Армії оборони Ізраїлю, яка функціонує в умовах постійної військової загрози та високої інтенсивності служби. У таких умовах дисциплінарна стабільність підтримується не лише через систему покарань, а й через ефективну систему раннього реагування на ознаки бойового виснаження. У наукових дослідженнях підкреслюється, що ізраїльська модель приділяє значну увагу психологічному моніторингу, оперативному реагуванню на бойові стресові реакції та роботі командирів малої ланки з особовим складом. Це дозволяє виявляти ризики дисциплінарних порушень ще до того, як військовослужбовець прийме рішення залишити службу [6].

У європейській військово-правовій традиції також відбувається поступове переосмислення ролі каральних механізмів у системі забезпечення дисципліни. Дослідження міжнародного гуманітарного права свідчать, що у сучасних арміях дедалі частіше застосовується диференційований підхід

до оцінки випадків дезертирства, який враховує обставини правопорушення, психологічний стан військовослужбовця та можливість його подальшого використання у військовій системі. Відповідно, поряд із кримінальною відповідальністю використовуються адміністративні та реінтеграційні механізми, спрямовані на відновлення функціональної ролі військовослужбовця у структурі оборони держави [7].

Таким чином, міжнародний досвід дозволяє зробити висновок, що найбільш ефективними є комплексні системи протидії самовільному залишенню служби, які поєднують три ключові елементи: раннє виявлення факторів ризику, механізми добровільного повернення військовослужбовця до служби та подальшу програму реінтеграції. Такий підхід дозволяє не лише реагувати на вже вчинене правопорушення, а й зменшувати ймовірність його повторення, зберігати підготовлений особовий склад та підтримувати стабільність військових підрозділів. Саме ця логіка поступово стає основою сучасної політики управління військовою дисципліною в країнах НАТО та інших демократичних державах.

Список використаних джерел

1. Ramsberger, P., & Bell, D. (2002). What We Know About AWOL and Desertion. U.S. Army Research Institute. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA407801.pdf>
2. Ramsberger, P., & Bell, D. (2004). Results and Recommendations from a Survey of Army Deserters and Leaders. U.S. Army Research Institute. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA429371.pdf>
3. Sayer, N. A., Carlson, K. F., & Frazier, P. A. (2014). Reintegration challenges in US service members and veterans following combat deployment. *Social Issues and Policy Review*, 8(1), 33–73.
4. Elnitsky, C. A., Blevins, C. L., & Fisher, M. P. (2017). Military service member and veteran reintegration: A critical review and adapted ecological model. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(2), 114–128.
5. Seamone, E. R. (2011). Reclaiming the rehabilitative ethic in military justice: The suspended punitive discharge as a method to

treat military offenders with PTSD and TBI. *Military Law Review*, 208.

6. Kennedy, C. H. (2020). *Military Stress Reactions: Rethinking Trauma and PTSD*. Springer.

7. Niebergall-Lackner, H. (2016). *Status and Treatment of Deserters in International Armed Conflicts*. Springer.

Шмаленя Євген,
студент 4-го курсу
ОС «Бакалавр»
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна, доцент
кафедри теорії та історії права
та держави Навчально-
наукового інституту права
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

ВПЛИВ БОЙОВОГО ДОСВІДУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ

У сучасних умовах особливо актуальним постає питання соціальної та психологічної адаптації ветеранів війни, що пов'язано з триваючими воєнними подіями в Україні, які розпочалися ще з 2014 року та загострилися з лютого 2022 році. Значна кількість військовослужбовців отримує бойовий досвід, який може суттєво впливати на психологічний стан та поведінку військового. Після завершення війни; важливим завданням держави та суспільства стане забезпечення ефективної реабілітації та соціальної адаптації ветеранів.